

JAUME PASSARELL, *Bohemis, pistolers, anarquistes i altres ninots (articles 1929-1940)*, ed. V. SOLER.

Barcelona: Acontravent, 2010.

(Publicat originalment a *Meridià*, 29 d'abril de 1938)

«L'ÀNIMA DEL PARAL·LEL (II)»

[...] Volem fer una afirmació prèvia, abans d'entrar en matèria. El Paral·lel típic, pintoresc, bigarrat i una mica tarambana —tot el qual el fa molt simpàtic—, ha sentit, de la seva naixença ençà, un cert fervor revolucionari. De tant en tant, se li encenien les sangs i el sobtava una febrada renovadora, amb el detall curiós que era el primer lloc de Barcelona on esclatava i que després, al cap de poc o molt temps, car això depenia de les circumstàncies, que de vegades no guixaven bé, repercutia al centre de la ciutat.

Per exemple, ací tenim el teatre Apol·lo. Aquesta barraca estrofolària de fusta, la façana de la qual té l'aspecte d'un casalot abandonat, i que de dins sembla un transatlàntic d'aquells que fan aigües i cal estopar, fou, a la seva època,

el fogar més resplendent dels primers neguits que s'empararen dels elements intel·lectuals de Barcelona. La gent recorda que en aquest vell teatre s'hi feren unes campanyes memorables de teatre de melodrama, per una companyia de comedians, força bons, que d'antuvi capitanejà el famós Garcia-Parreño i posteriorment en Rojas i l'Angelina Caparó, pilotats per en Guilemany. Molt bé. Però ja no recordo tant, si de cas no ho he oblidat del tot, que abans, després i pel mig d'aquella campanya, hi floriren unes representacions, les quals assoliren la categoria remarcable d'esdeveniments sensacionals, d'obres del teatre d'Enric Ibsen, de Brieux; unes temporades, que eren uns exitassos, de teatre italià, a càrrec de la cèlebre actriu Itàlia Vitaliani, que tenien la virtut, diguem-ne màgica, de fer sacsejar d'entusiasme el públic obrer que hi assistia i que omplia de gom a gom aquell teatre rònc.

La Vitaliani era una actriu famosa a Europa i a Amèrica. Li agradava molt treballar a Barcelona. Gairebé cada any feia una temporada, curta, en un teatre del centre de la ciutat, generalment al Novetats. Temporada a la qual, certament, no hi assistia, ni de bon tros, la massa enorme de públic

que omplia el teatre del Paral·lel on anava a treballar després. Aquest fet té la seva explicació. Itàlia Vitaliani, que era una dona menuda, físicament insignificant, posseïa una gran força expressiva, que culminava en el dramatisme més agut i que vorejava la tragèdia. El teatre que representava era fort i aspre, com el vi de molts graus. Al públic còmode, de cul tou, que anava a seure a les butaques de platea del Novetats, li feia venir el sanglot; li repremia el sopar. Entre aquest públic, en canvi, havia assolit uns èxits remarcables una altra actriu, també italiana, que es dedicava al conreu d'un teatre més amable, i que, a més, estava dotada d'uns atractius físics considerables: la Tina di Lorenzo. No hi havia competència ni comparança possibles, puix que per aquell públic, entre una actriu i l'altra, la Vitaliani, tot i que era conceptuada com una artista eminent, a la qual la crítica barcelonina posava fins als núvols, no arribava a engrescar, ni de bon tros, a aquell públic, excessivament còmode. En canvi, entusiasmava els obrers i engrescava els intel·lectuals, als quals tenia el cor robat. I tan bon punt donava per acabada la temporada del Novetats, es traslladava al Paral·lel; s'instal·lava generalment al Teatre Apol·lo, i allà si que es desbordava l'entusiasme de la gent i si, també, que les

ovacions eren eixordadores i inacabables... Itàlia Vitaliani s'hi trobava com el peix a l'aigua en aquella immensa barraca de fusta, semblant a un transatlàntic una mica clivellat, que les ovacions feien trontollar, talment com si sortegés un temporal.

Això d'una banda. De l'altra, el melodrama. Cal dir que tant en Garcia-Parreño com en Rojas i la Caparó comptaven amb un públic addicte i entusiasta. Jo dubto d'haver tingut ocasió de veure en cap altre lloc, un fervor comparable amb el del públic que solia seguir les incidències dramàtiques de les obres, generalment tronades, que s'hi representaven, i la ingenuïtat amb què manifestava el seu entusiasme. Les ovacions, enormes i eixordadores, es barrejaven amb el soroll inconfusible del trencament de les clòfies dels cacauets i de les avellanes, i els crits estentoris, de repte, que moltes vegades alguns entusiastes del públic adreçaven al traïdor —*¡mátalo!*, *¡mátalo!*, es sentia cridar de sobte, des del galliner, en un moment culminant de l'obra, crit que adreçava un espectador al “malo”— el qual es sentia retut tant pel que li deia l'actor que feia de contrincant seu, com aixafat per l'antipatia declarada i franca del públic, fins que queia vençut o mort, estès a

terra, per l'espasa "justiciera" de la bondat immanent i triomfant...

El melodrama! Hom sap que es tracta d'un gènere de teatre truculent, absolutament efectista, farcit amb una salsa, ben carregada, d'elements sentimentals de l'ordre primari. Molt bé. Això és, justament, el que tenia de simpàtic aquell gènere de teatre. I acabava de fer-lo simpàtic aquells actors, als quals em permetré ara la llibertat de qualificar d'únics en el gènere.

Val a dir, de passada, que entre una i altra obra truculenta, hi florien els anhels de justícia i de reivindicació social, encarnats en "la Cabaña de Tom", en els "Dos sargentos franceses", en el "Sol de la Humanidad", en el "Pan de Piedra". Escrites per un senyor que s'anomenava Fola Igúrbide, autor de teatre i ahora excel·lent tocadore de guitarra, tenien la virtut de fer desbordar l'entusiasme i l'engrescament del públic. Les representacions assolien la categoria de fets memorables. L'entusiasme del públic arribava fins al deliri. Fola va ésser, entre els autors predilectes del públic del Teatre Apol·lo, el més famós de tots, el que s'enduia la gent darrere seu; l'autor més envejat dels seus col·legues d'ofici... [...]

Davant de l'Apol·lo, el "Gayarre". Bé. Allà un esclat de neguits populars. Ací, frivolitat, cama, i de vegades la sicalipsi més esqueixada, amanida amb espècies picants de tota mena. El "Gayarre" o "Pompeya" és també una barraca de fusta, no pas gaire gran. Una platea fosca i unes llotges dalt. L'escenari és menut. Doncs bé; en aquell escenari minúscul hi desfilaren, en els seus bons temps, que foren, si fa no fa, els mateixos dels èxits memorables del melodrama a l'Apol·lo, les creadores de peces més expertes i més grasses del país, les dansarines menys abillades, les ballarines que sabien fer un giravolt més castís i més ràpid per tal d'ensenyar una bona quantitat de cama gruixuda a l'espectador afamat, i altres excessos.

Music-hall gairebé suburbial, on servien un cafè que era salat, unes gasoses aigualides, on hi funcionaven unes odalisques que vorejaven els noranta quilos. Posseïen una traça inimitable en treure's la camisa, com aquell qui buida una coixinera o amb l'aire d'esma d'una minyona que desenfunda un silló. Mentre ho feien, lligaven conversa amb l'espectador d'una llotja, al qual preparaven perquè les obsequiés amb un ressopó. En aquest music-hall sempre hi havia un home, assegut en un dels primers rengles de

butaques de la platea, que llegia llibres de filosofia. De tant en tant, alçava el cap, donava una llambregada a l'escenari, damunt del qual hi havia una senyora voluminosa que feia la cabreta sentimental, o bé donava cops d'anca castissos, i després tornava a submergir-se en la lectura d'aquell llibre espès.

Quan a l'Arnau hi va debutar la Xelito, ai, la mare!, el Gayarre va buidar-se de sobte. El públic assidu de l'establiment, atret per la fama que fruïa aquella cupletista hi va desertar. L'empresari s'estirava els cabells del cap, de ràbia, i parlava de plegar. El "régisseur" va tenir una idea lluminosa i va exposar-li:

—A l'Arnau fan la "Pulga"? Una? Doncs nosaltres en farem sis alhora.

I va fer muntar sis departaments a l'escenari. A cadascun hi va col·locar una senyora de cuixes molsudes i li féu posar una camisola que li venia curta, hi llançà una puça, degudament ensinistrada, i vet ací sis dones, que pesaven unes quantes tones, les quals començaven, tot d'una, així que petava al sostre del local el primer refilet estrident del cornetí, a cercar la puça que saltava de l'una a l'altra cuixa.

El truc va assolir un èxit gros. El “Gayarre” va tornar-se a omplir i aleshores, ben cert, malgrat el prestigi de la Xelito, a la platea de l’Arnau s’hi veien bastantes clarianes.

De passada, doncs, que es va demostrar que la quantitat podia ofegar la qualitat, es palesà també que en aquest món no hi ha res de nou, com digué un clàssic que ara no recordo qui és. Vull dir amb això que, al cap de molts anys, quan s’ha parlat d’escenaris moderns, els que havíem vist “Las pulgas trapezoides” del Gayarre, ens posàvem a riure per sota el nas. El que varen “inventar-se” els exaltats, a un “regisseur”, avui desconegut, del Paral·lel, ja se li va acudir i amb molts anys d’avantatge.

I fins aquí hem arribat, per avui.